

S Z E M L E.

Paul Graf Teleki: *Die weltpolitische und weltwirtschaftliche Lage Ungarns in Vergangenheit und Gegenwart*, — Sonderdruck aus der Zeitschrift für Geopolitik. München, 1926.

Buday Árpád, szegedi egyetemi tanár, a romániai történetoktatásról szóló felolvasása alkalmával a románokra vonatkozólag erőteljesen hangsúlyozta, hogy történelem címén csak föltétlenül helytálló igazságokat szabad tanítani, mert álmok kergetése és elhitése később keservesen megboszulhatja magát. Szeretném ezt a kétségkívül bölcs tételt alképp kiegészíteni, hogy bármely, jövőjét helyes irányban biztosítani kívánó népnek nemcsak arra kell törekednie, hogy saját ifjai a nemzet múltját a maga valóságában ismerjék meg, hanem minden módon el kell érnie, hogy ezt a minden tévedéstől gondosan megtisztított nemzeti történelmet az idegen népek is igazságnak fogadják el.

Sajnos, mostani hazánkban való letelepedésünk óta eleinte a germán, később pedig különösen az osztrák írók annyi rosszakaratú rágalmat terjesztettek el rólunk s azok az európai köztudatban annyira meggyökereskedtek, hogy kiküszöbölésük rendkívül nehéz feladat. Sok derék és nagy tudású magyar vállalkozott már a külföld felvilágosítására, de a teljes sikertől még mindig nagyon messze vagyunk.

Ezek közül a lelkes és önzetlen férfiak közül kiemelkedik *Teleki Pál gróf* nemes személyisége, aki tudományos munkásságával s államférfiúi működésével nemzetközi vonatkozásban is oly kiváló hírnevet szerzett magának, hogy bizon számíthatnánk rá, hogy az ő felszólalása nem lesz „a pusztában kiáltó szó”, hogy ennek a komoly, minden mondását megfontoló, soha elhamarkodottan nem nyilatkozó tudósnak és államférfinak szavára legalább volt szövetségeseink hajlandók lesznek revideálni múltunkra és jelenünkre vonatkozó, sokban téves felfogásukat.

És még ennek az előkelő német tudományos folyóiratnak szerkesztője is szükségesnek tartotta néhány udvarias szóval kijelenteni, hogy *Teleki* megállapításaival nem ért mindenben egyet. Pedig *Teleki* tanulmányában seholsem kedvez a nemzeti hiúságnak, fejtegetéseiben tárgyilagos marad mindvégig s a színtiszta igazságnak megfelelően tárja eléink a múltat és a jelent. Politikai és gazdasági történelmi megállapításai különösen a régebbi múltra vonatkozólag annyira dogmaszerűek, hogy azokat az ő tömör megfogalmazásában valósággal sarkigazságoknak tekinthetjük, amelyeket változatlanul kell elfogadnia honfinak és idegennek egyaránt. Vagy ha esetleg mégis egy-két tévedés csúszott volna közéjük, akkor azokat alaposan meg kell cáfolni, nehogy mi is abba a veszedelembé jussunk, hogy helyt nem álló tanokkal ámítsuk magunkat. Ez az egyedül helyes eljárás hasznot jelentene tehát nekünk, de rendkívül üdvös lenne a folyóirat oi-

vasóira is, mert legalább tisztában lehetnének azzal, hogy az előttük még ismeretlen megállapítások közül, melyeket tehetik majdnem gondolkodás nélkül magukévá, míg így a bevezető sorok hatása alatt esetleg még a vita fölött álló tételeket is kételkedéssel fogadhatják.

Igazán érdekes lenne megtudni, hogy melyek azok a részletek, amelyekkel a kitűnő német tudós nem ért egyet . . . *Teleki* mindenekeelőtt arról tudósítja olvasóit, hogy a legújabb ethymologiai, archaeologiai és történelmi kutatások bizonyítják, hogy a magyarok nem tisztán nomád pásztortörzsek alakjában keltek át a Kárpátokon, hanem mint olyan nép, amely a földműveléshez és a szőlőtermeléshez is értett. Ez volt az oka annak, hogy nem követték a húnok példáját és zömük nem az akkor inkább csak pásztorkodásra való Tiszavölgyben, hanem a mezőgazdálkodásra is alkalmas Dunántúlon telepedett le. Erre indította a magyart a gazdasági okokon kívül a politikai helyzet helyes felismerése is, amennyiben ez a terület — amellet, hogy nyitva van a nyugat és dél felé — két európai nagyhatalmat választott el egymástól.

Leteledése után csakhamar helyesen vonta le földrajzi elhelyezkedésének összes következményeit: felvette a kereszténységet és monarchiát szervezett oly ügyességgel, hogy bár nyíltan a nyugati kultúrához csatlakozott, nemzeti és független maradt. A német és a bizánci hódító törekvések ellensúlyozására minden energiáját belső erejének fokozására, a gazdasági jólét és a műveltség emelésére fordította: a még pedig oly kiváló eredménnyel, hogy a két nagyhatalom szomszédságában csakhamar számottevő, sőt sokszor döntő befolyással bíró politikai tényezővé vált. De gazdasági fejlődése, politikai jelentőségével lépést tartani nem tudott s így az egész középkoron át a világkereskedelemben valami nagy szerepet nem játszott. *Nagy Lajos* korában Magyarország politikai nagyhatalom, *Mátyás király* idejében az európai művelődés egyik vezető faktora lesz.

Ez a századokon át gyűjtött belső gazdasági és politikai erő tette képessé arra, hogy habár a Balkán felé nyitott Alföldet fel is kellett adnia, de saját testén sikerrel védte meg a kereszténységet a mohamedánnal szemben. Még feldarabolásakor is megtartja kulturnívóját, mert a reformáció idején mindkét oldalon a nyugatiakéval egyenlő értékű magyar elmék is résztvesznek a hitvitákban. De nemcsak az irodalom terén őrizte meg egyenrangúságát, hanem a vallásháborúk folyamán is szívesen igénybevételek politikai és katonai támogatását. A két irányú állandó küzdelem végre is annyira megtörte erejét, hogy a török uralom alól már csak német segítséggel bírt felszabadulni, minek fejében gazdaságilag a Habsburg-birodalom gyarmatává lett. A hosszas török megszállás más rettenetes következményei voltak még, hogy az eddig majdnem teljesen egynyelvű országnak több mint a felét idegen nemzetiségek lepték el s hogy közgazdaságának minden ága lehanyatlott. Mindezek következtében a felszabadulást követő két évszázadon át politikailag és gazdaságilag csak annyiban volt szerepe, hogy a Habsburg-birodalom pozíciójának kialakulására befolyást gyakorolt.

A kiegyezés ugyan sok tekintetben visszaadta önrendelkezési jogunkat, minek következtében nemcsak földművelésünk, de iparunk és kereskedelmünk is erősen fellendült; kifelé azonban csak mint a Monarchia egy

része szerepeltünk s ebben a monarchiában a vezetés politikailag és gazdaságilag mindvégig Ausztria kezében maradt. És mégis a kiegyezést követő 50 nyugodt esztendő alkalmat nyújtott arra, hogy századok ránk kényszerített mulasztásait helyrehozzuk, s hogy elvesztett világgazdasági és politikai pozícióinkat lassankint visszaszerezzük. Nemzetiségeink többsége is kezdte már belátni a Kárpátok koszorúzza terület politikai és gazdasági egységének szükséges voltát.

De kitért a háború és hősiességünk és nemzetiségeink hűsége dacára elbuktuk. Bukásunk a materialista és nemzetietlen világfelfogás soraink közé furakodása miatt mélyebb volt, mint egyéb körülmények azt kívánták volna. Ellenségeink ezt ki is használták s földünk 68%-át, lakosságunk 59%-át s a magyarságnak 30%-át elrabolták tőlünk s egy erdőitől, legelőitől és bányáitól megfosztott csonka országot hagytak kezünk között. Magunkra maradásunk után helyzetünk rendkívül nehézé vált. Századokon át a külfölddel csak Ausztria közvetítése útján érintkeztünk s így közvetlen politikai és gazdasági összeköttetéseink nem igen voltak. Egészen elülről kellett tehát kezdeni mindent, még pedig a lehető legkedvezőtlenebb körülmények között, mert a legtöbb irányban ellenségre bukkantunk. Végre hosszúságos kísérletezés után beléptünk a népszövetségbe és az általa engedélyezett külföldi kölcsön nagyon csekély részének felhasználása, de leginkább a hadi kárpótás kérdésének elodázása segítségével államháztartásunk egyenlőségét helyreállítottuk.

A mély bukásból való aránylag gyors feltámadás tehát legnagyobb-részt saját erőnkéből történt, ami jövőnkre nézve biztató jelenség. Ennek dacára Magyarország ma sem politikailag, sem gazdaságilag nem hatalom, de pusztá létezése is örökös ellenszegülést jelent a mesterséges államalakulatok megszüлдülésével szemben s Európa önkényesen megzavart politikai és gazdasági életét egészséges útra terelni csak a békeinek igazságos revizója által lehet.

Ez a néhány sor természetesen csak nagyon halaványan és tökéletlenül tükrözi vissza *Teleki* mondanivalóit. A 2 ívre terjedő tanulmány különben 10 mesterien megszerkesztett térkép-vázlattal is el van látva. Olvasása — bár elsősorban a külföld számára készült — a magyar viszonyokkal ismerős részére is tanulságos és gondolatékkeltő.

Szakáll Zsigmond.

Karay-Szabó Pál: *Adatok Pécs környékének településföldrajzához.* A térszín befolyása a Duna, Dráva és a Kapos közti terület népsűrűségére és településének alakjára. 98. l. 6. ábra, 3. térkép. Geografia Pannonica I. Danubia. Pécs, 1926.

Szerző felhasználva a vizsgált terület kelet-nyugati irányát, az északi és a déli lejtő különböző inszolációs értékeinek hatását kutatja az emberi településre. A topográfiai térképek 100 m.-es szintgörbéi között megoszló népességet bonyolult számszerű vizsgálatoknak veti alá, amelyeknek alapján megállapítja, hogy a déli lejtőkön a 300 m.-es, magasabb szinten, a szőlőkertek övezetében tömörül a népesség, ezen a települési szinten sűrűn egymás mellett sorakoznak a falvak és ez alatt találjuk a szántóföldek és rétek övezetét, valamint az úthálózatot. Az inszoláció itt

a hegyoldalban felfelé növekszik. A községek határa általában a hegygerinceken túl átnyúlik az északi lejtőre.

Az északi lejtőn az inszoláció lefelé növekszik. A népesség tömörülése 100—200 m. között a legnagyobb. Mennél ritkább az északi lejtő népessége, annál nagyobb folytatódagos szomszédságában, a délre tekintő hegyoldalak népsűrűsége. Az első számú térképmelléklet a pontozó módszerrel ábrázolja a népességet (100 lélek = $\frac{1}{2}$ mm²). A térkép tartalmazza a szintvonalakat is. A 2. sz. térkép a km²-kinti népsűrűség értékeit szemlélteti. Jól mutatja a különböző morfológiai területek érintkezése helyén a népesség tömörülését. Így pl. a Duna törésvonalán a Geresdi fennsík déli peremén, a Kapos völgyében nagyobb a népsűrűség. Ugyancsak nagy értékeket találunk a Geresdi peneplainen, a hegyháti völgyben, a Bonyhádi medencében, a Duna-völgyi és észéki régi utak mentén. A mocsaras tájak, erdőségek gyéren lakottak. Vasutak mentén elszigetelt tömörüléseket találunk. A 3. térkép a községek határának terjedelmét tünteti fel. Az árterületek községei 30—60 km², az erdőségek területén 20—40, a széttagolt térszínen 10 km²-nél kisebb területek. Az oldalvölgyekben törpe falvakat találunk, a hegyháti völgyben tanulságos a községhatároknak a magassággal való megnövekedése.

Mindent egybevetve, a munka értékes részlettanulmányok gyűjteménye, mindvégig bántóan hat azonban sajtósági nomenclaturájának erőltetése, ami sok helyütt élvezhetetlen stílusra vezet. Csak néhány szemelvényt idézek: „A kitűzött feladat irodalmi vonatkozásai kapcsán különösen a domborzattal értékelődő geográfikumokra rámutatni, melyek a népsűrűséget elsősorban befolyásolják (11. l.). — Ezen pontozó módszerről készült térkép mellé a szintetikus szemlélet kedvéért térképre raktam falvankint kiszámítva az 1 km²-re eső lakosságot, mely a települések beérési folyamatára és a térszín eltartó erejére nézve adott eredményeket (14. l.).“

Nem röstellem bevallani, hogy az ilyen érthetetlen mondatok a munka olvasása közben annyira zavartak, hogy végül a kínálódást meguntván, szerző törekvéseit a mű végén található rövid német kivonatból igyekeztem megismerni.

Kogutowicz Károly.

Tóth Ferenc: Csurgó és környéke. Fizikai és emberföldrajzi tanulmány. (Példa a honismereti anyag gyűjtésére és feldolgozására.) Csurgó, 1926. Oszeszly M. V. nyomdája. 23 l.

A szerző e tanulmányában odadőan foglalkozik szűkebb hazájával: Csurgó és környékével. Kis tanulmányának első részében Csurgó csillagászati helymeghatározását és fizikai földrajzi helyzetét adja. A vidék jelen felszínének kialakulását a) az Öreghegy, b) Csurgó É. és Ény. c) Ék és K., valamint d) Déli, Nyugati és Dny-i tájainak leírásával tárja fel az olvasó előtt. A környék vízrajzában a somogyi „vadi“-k (!) mentének érdekes képe csillan elő a sorok között. A klíma ismertetésében kiemeli a csapadékos napokat és Csurgó nedves éghajlatát, az Adriáról jövő páratelt légáramlással hozza összefüggésbe. A vegetációt vizsgálva pedig megállapítja, hogy

Csurgó környéke „nagy százalékban kultursztyepp, vagyis gabonátáj”, amelynek „tankán hullámos térszintje, legelőfoltokkal és a nedvesebb talajon galériás erdőkkel váltakozik”.

A tanulmány második része, Csurgó antropogeografiáját öleli fel. A gazdasági életet illetően, a helység lakóinak a megélhetéséhez szükséges állapot, a mezőgazdaság adja, az országos átlagnak megfelelő 68% szántó-földdel. A birtok megoszlása kedvezőtlen, mert középbirtok nincs, a törpe és a kisbirtok együtt 42%, míg a nagybirtok 58 százalék. Az állattenyésztést tekintve, Csurgó szarvasmarhatenyésztése vezet az egész megyében, de ló- és juh-állománya gyengébb az országos, illetve a megyei átlagnál. Sertésállománya is rosszabb az 1911-es állapotnál. Csurgót már a kilencvenes évek folyamán a „somogy megyei gyárvárosok” közé sorozták, „gyáripara” ma 111 munkást foglalkoztat. Igaz ugyan, hogy — a lenfeldolgozó gyár kivételével — egy sem foglalkoztat 25-nél több munkást. A népsűrűség elég kedvező, de a szaporodás eső tendenciát mutat, bár nem oly mértékben, mint Somogy más részében. A szellemi foglalkozástűzők száma 18%. Az analfabéták száma pedig 15—20%, ami jobb az országos átlagnál. Települési formája: sorostelepülés, három fejlődési fázissal.

A tanulmányhoz írt előszóban, Cholnoky helyesen mondja, hogy „minos nehezebb feladat, úgy megírni valamelyik településnek a földrajzát, ahogyan az valóban van!” E rövid tanulmány, a honismereti anyag gyűjtésének és feldolgozásának példája alkar lenni. A szakszerűség mellett, Csurgó éppen egyszerű környéke miatt, még nagy művészi készséget is igényel a feldolgozás s ez az oka annak, hogy a tanulmányban megrajzolt kép realitása mellett, nem eléggé színes. Mindenesetre öröndetes jelenség az, hogy késszéggel teljes odaadással elemezi a szerző szűkebbkörű hazájának földrajzát, mert egy nagyobb táj rajza, egy ország földrajzi képe, csak a részleteketadó tanulmányok mozaikköveiből tevődik össze, összegezéssel. Azért is elismerésre méltó az ilyen próbálkozás, — főként, ha egyszerű a téma s egyhangú a táj — mert e tanulmánynak a tanítóképzőben való felhasználása, felkelti a növendékek figyelmét és ambícióját s hasonló törekvést vált ki belőlük. Ezáltal éppen a tanítót vonja be a honismeretet kibővítő munkába, oly vidéken, ahol ő megtelepedett s így alkalma van annak a tájnak rejtett értékeit felismerni és összegezni s így annak karakterrajzát meg is tudja szerkeszteni. — Meg kell említenem, hogy a tanulmány szövegében levő nem indokolt és nem következetes sok rövidítés: szépséghiba. Továbbá, hogy a névmutatóba, vagy legalább jegyzetbe kívánkozik a „rinya” (csermely); a táj „rácsos szerkezetének”; a „dombosok” s a „felső szakaszón villáságú” patakok és hasonló fogalmak magyarázata.

Kanszky Márton.

Tonelli Sándor: *Szeged.* Ismertetés a város multjáról és jelenéről, kulturájáról és közgazdaságáról. Szeged, 1926.

Előszavában maga a szerző is megemlíti, hogy célja *képet* adni Szeged városáról, hogy a viszonyokat nem ismerős idegen, sőt a szegedi ember is tájékozódhassék belőle. Nem törekszik teljességre s ennek megfelelőleg a kevésbbé aktuális kérdéseket inkább csak érinti, hogy a legfontosabb és legjellemzőbb adatokkal elég kimerítően foglalkozhassék.

Szerző ezt a célját a maga egészében el is érte s kis könyvének megírásával nagy szolgálatot tett az olvasó közönségnek.

Elsősorban Szeged földrajzi helyzetét írja le s közben alkalmat szerez, hogy a tiszai hajózás nehézségeiről, a Maros szabályozásának kérdéséről, a két folyó vízirejének kitermeléséről, a Fehértó hasznosításáról s az úgynevezett vadvizekről is elmondja véleményét. Majd nagyon röviden végigtekint a város múltján, de ahogy a jelenhez közeledik, már bőbeszédűvé válik. Tehát a francia megszállás és a szegedi kormány történetével foglalkozik a legrészletesebben s a végén mégis kénytelen megállapítani, hogy ez a 4 oldalnyi elbeszélés nem elég arra, hogy az idegen számára „megérintse azt az életet, amely ez időben Szegeden uralkodott“. A trianoni határnak Szeged gazdasági életére gyakorolt hatásáról írt rész azonban a könyv legsikerültebb fejezetei közé tartozik. Azután áttér a mai Szeged középületeinek, hídjainak, szobrainak és a város hatóságainak és hivatalainak rövid ismertetésére s majdnem minden egyes témájáról tud valami érdekeset mondani, úgy hogy sohasem válik unalmassá, hanem mindvégig leköti az olvasó figyelmét.

Már előzetesen megemlékezett arról, hogy akkor, amikor azt a tervet, amely az árvíz utáni szabályozást csak a város belső részére akarta kiterjeszteni, eljuttették s Szeged egész lakott területét szabályozták, olyan feladatra vállalkoztak, amelyre mind a mai napig sem tudtak megbirkózni. Ennek következtében a tulajdonképeni várost még ma is „széles faluszerű öv“ veszi körül, amelynek sem világítási, sem csatornázási kérdése nincs megoldva. Ehhez járul még, hogy Szeged 120.000 lakosából mintegy 40.000 tanyán él. Így tehát teljesen téves az az általánosan elterjedt vélemény, hogy itt 120.000 városi lakóról van szó, mert a szegedi illetőségűeknek csak körülbelül a fele vesz részt a városi életben, a másik fele pedig kisebb részben falusi, nagyobb részben tanyai életet él.

Szerző ezután meggyőző erővel hibáztatja a tanyarendszer fennmaradásának hivatalos támogatását s örömmel üdvözlöi a város legújabb keletű s irányt jelölő elhatározását, melynek értelmében a tanyavilágban falvak keletkezését minden erejével elősegíti. Ezzel kapcsolatban ismerteti a tanyai vasut ügyének jelenlegi helyzetét s a szomszédos községekkel való autóbusz-forgalmat is, sőt az előbbiről egy nagyon ügyesen megrajzolt vázlatot is közöl. Csak kár, hogy a rajzot túlságosan lelcicsinyítették s a nevek teljes elhagyásával a tájékozódást megnehezítették. Nem ártott volna az autóbusz-irányokról is szerkeszteni egy kis térképet, hiszen ezek az újdonságok érdeklik az idegent és a szegedit egyaránt.

Majd miután megállapítja, hogy Szeged határa a kisbérleteknek és a kisbirtokoknak a hazája, áttér a mezőgazdaság ismertetésére. A város tulajdonában levő földeknek kisbérletekre való osztását ugyan „mintaszerű“-nek tartja, de az a sok igazság, amit előzetesen a tanyai életéről s később a földművelés, gyümölcsstermelés és állattenyésztés elmaradottságáról elmond, világosan mutatja, hogy a kisbirtok — és kisbérlet — rendszernek meg lehetnek a maga szociális előnyei, de a fejlődést erősen megnehezíti. E kétségtelenül meglévő gazdasági betegség orvosságául szerző falvak fejlesztését és mezőgazdasági szakoktatás létesítését jelöli meg. Távlabbi

gyógyító eszköznek különböző értékesítő szövetkezetek szervezését nevezhette volna meg, mint amelyek kiválóan alkalmasak a kiscgazda termelő és tanulási kedvét fokozni.

Pedig a mezőgazdaság szempontjából Szeged falusi és tanyai lakossága elsörendü népanyag. Ennek igazságát bizonyítják azok az eredmények, amelyeket különösen a város közvetlen közelében elterülő földeken a paprika-, zöldség- és virágtermelés terén elértek. Minden remény megvan arra, hogy megfelelő eszközök igénybevételével ezt a már tényleg meglevő szaktudást a határ távolabb eső részeire is el lehetne vinni. Szerző különösen a paprikatermelés magas nívóját emeli ki, de rámutat a szegedi határban szüretelt bor kitünö minőségére s a szegedi erdök magas színvonalú kezelésére is.

A mezőgazdaságról szóló rész után az ipar és a kereskedelem ismertetése következik. Csak természetes, hogy amit *Tonelli* a mai Szeged iparáról, ipari különlegességeiről, gyárainról, kereskedelméről, pénzügyeiről elmond, rendkívül érdekes és tanulságos, hiszen olyan ember szól e témáról a közönséghez, aki foglalkozásánál, világlátottságánál s tapasztaltságánál fogva erre Szegeden a legilletékesebb faktor.

A címben foglalt programhoz híven szerző elég kimerítően foglalkozik Szeged kulturájával is. Elismerő szavakkal emlékezik meg arról a nagyértékű kulturmunkáról, amelyet a Somogyi-könyvtár és a városi múzeum teljesítenek, sőt még az utóbbi intézménynek továbbfejlesztésére vonatkozó terveket is ismerteti. Részletesen beszél el a városnak az egyetemért vívott küzdelmét s tudósít az építkezések megkezdéséről.

A „jövö feladatai“ című fejezetben elsösorban tulajdonképen a városi útburkolat, vízellátás, csatornázás, közvilágítás, villamos vasut és közuti híd jelenlegi állapotát ismerteti, mindenkor rámutatva a fejlesztés szükséges voltára s csak a második részben sorolja fel azokat az alkotási terveket, amelyeknek tetteváltása a jövö feladata. Éppen ezért szükségesnek tartja az olvasót Szeged pénzügyeivel is megismertetni, hogy mindenkit meggyözhessen arról, hogy a vázolt programnak a közel jövöben való megvalósítása nem tartozik a lehetetlenségek közé.

Az ismertetőt 9 fénykép és 2 térképvázlat illusztrálja s a Szegedre vonatkozó munkák jegyzéke egészíti ki.

Szakáll Zsigmond.

Jávorka Sándor dr.: A Magyar Flóra Kis Határozója. (A rajzokat készítette *Csapody Vera*.) Budapest, 1926. „Studium“ kiadása. (Budapest, IV., Múzeum-körút 21.) Engedélyezett középiskolai segédkönyv. XXXV + 324. lap és XLVI. tábla.

Mindazok részére, akik *Jávorka* teljes „Magyar Flórája“*) iránt érdeklödtek, de azt túl részletesnek találták és nélkülözötték a képeket, nagy könnyebbséget jelent *Jávorka* kis határozójának megjelenése. E mű föleg abban tér el az előbitöl, hogy csak Középmagyarország növényeit öleli fel, így az anyag kevesebb, tehát áttekinthetőbb. Elmaradt továbbá az alacsonyabb rendszertani egységek (alfajok, alakok) ismertetése, ami jórészt

*) Föld és Ember, V. évf. 1925., 114. lap.

csak a szakembereket érdekli. A leírásoknál a szerző tömör rövidságre törekedett, ami művét sokkal könnyebben kezelhetővé tette. A kis határozó ebben a formájában tehát szélesebb érdeklődésre tart számot s a kezdők, középiskolai diákok s laikusok igényeit is kielégíti. Nagyban emeli a könyv értékét a 46. táblán adott ezernél több, erősen kicsinyített rajz, melyek minden nemzetségből legalább egy fajnak habitusképét adják. A rajzok igen jól sikerültek, élethűek s rajzolójuk nagy szakértelmét és ügyességét dicsérik. Azok részére, akik sajnálják, hogy a rajzok annyira össze vannak zsúfolva, megjegyezhetjük, hogy ezzel a mű terjedelmének s így árának megnövekedését kellett megakadályozni. A könyv ára (93.000 K) még így is sokak részére kissé magas.

A Kis Magyar Flórát a fontosabb alakítani kifejezések betürendbe csoportosított magyarázata egész önállóan használhatóvá teszi s képeivel az elemi botanikai ismeretek elsajátítására is alkalmas. A botanika barátain kívül mindazoknak, akiknek növényismeretre gyakorlati szempontból van szükségük, akik a gyógy- és mérgesnövényeket, a gyom- és takarmánynövényeket, erdőalkotó és gyomfákat stb. megismerni óhajtják, e mű a legjobb segédeszközüül fog szolgálni. Megjelenése után a nagy Flórához tervezett nagyobb, részletesebb képes-atlasz megjelenését még nagyobb érdeklődéssel várjuk.

Boros Ádám.

Baker O. E.: The Potential Supply of Wheat. Economic Geography. 1925. márciusi füzete.

1798-ban jelent meg *Malthus: An Essay on the Principle of Population* című munkája, amelyben annak alapján, hogy Anglia lakossága a 18. század folyamán megkétszereződött s az előbb gabonát exportáló országból behozatalra szoruló állam lett, arra figyelmezteti kortársait, hogy az emberiség sokkal nagyobb mértékben szaporodik, semhogy az élelmiszerek produkálásának üteme vele lépést tudna tartani. Rettenetes nyomor lesz tehát az ember osztályrésze, hacsak a természetes szaporodás mértékét erkölcsi önmegtartóztatás segítségével meg nem lassítja.

Malthus fellépése óta újból lemorzsolódott egy teljes század és ennek folyamán Európa lakossága megkétszereződött, de az ember sorsa nemcsak, hogy nyomorúságosabb nem lett, hanem az európaiaknak majdnem a fele legalább is kétszerte olyan kényelmes életet tudott családjának biztosítani, mint a 18. században élt őse. Ennek az a magyarázata, hogy az ártézi kút fúrásának, a vasútnak és a vető-, arató-, cséplőgépeknek felfedezése lehetővé tette Kelet-Európa, Észak-Amerika, Argentína és Ausztrália óriási füves térségeinek egészséges ivóvízzel, fával, szénnel és olcsó munkaerővel való ellátását. Mindenütt megindult tehát a nagyarányú buza-termelés s az olcsó gabona valóságga elárasztotta az európai piacokat.

A 19. század vége felé azonban már a feltöretlen füves térségek nagysága is erősen csökkenőben volt, úgyhogy *Malthus* fenyegetése ismét aktuálissá vált. Ennek hatása alatt írta meg 1900-ban *Sir William Crookes*, angol tudós, *The Wheat Problem*¹⁾ című könyvét, amelyben megállapítja,

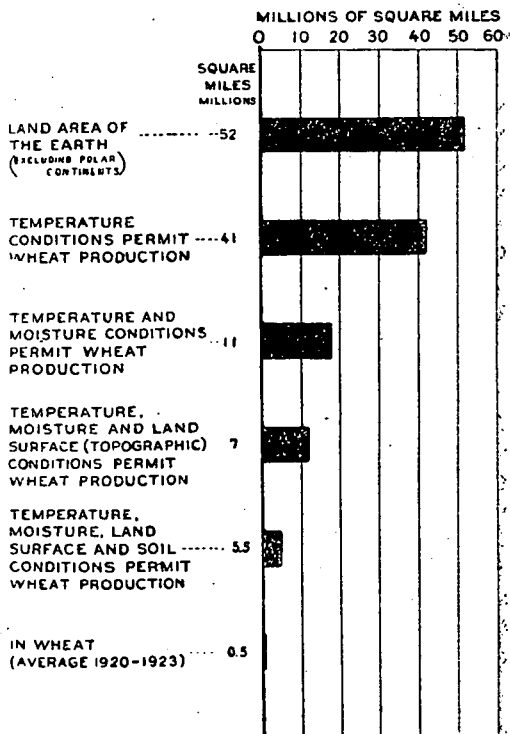
1) Ismertetését l. Természettudományi Közlöny 34. köt. 624. l.

hogy a búzatermelésre alkalmas területek legnagyobb része már le van foglalva s így, ha a búzafogyasztó népek szaporodása az eddigi arányban folytatódik, a nagy kenyérhiány súlyos válságok előidézője lehet. *Crookes* következtetései különösen angol és amerikai körökben nagy megrökönyödést és heves vitát eredményeztek.

Azóta ismét eltelt egy negyedszázad s most fenti értekezésében *Baker*, a Clark University gazdaság-földrajzi tanára szól a kérdéshez. *Baker* mindenekelőtt megállapítja, hogy az angol-szász népek, a franciák, az olaszok, a magyarok, az oláhok, a germán és szláv népek szerencsésebbjei — tehát mintegy 400 mill. ember — tartozik a búzafogyasztók közé. Ezeknek a száma becslése szerint 100 év múlva 800 mill.-ra fog gyarapodni s a manapság felhasznált 700 mill. mm. helyett 1500 mill. mm. búzára lesz szükségük. Sőt ha figyelembe vesszük, hogy az angol-szász népek mostani túl magas igényei valószínűleg alá fognak szállni s ennek következtében olcsóbb élelmiszerek élvezésére fognak áttérni, 100 év múlva már mintegy 2000 mill. mm. buza fog évenként elfogni. Kérdés, hogy a termelés fokozható-e ilyen arányban? Alapos és rengeteg adattal s pompás vázlatokkal támogatott fejtegetés után arra az eredményre jut, hogy a Föld felületének 80%-án, azaz 41 mill. négyzetmérföld területén a buza megérettetéséhez elegendő meleg van. Ebből azonban 17 mill. mrfd² túlszáraz, 13 mill. mrfd² túlnedves s így a hőmérsékletet s csapadékmennyiséget tekintve csak 11

A szárazföldek felülete a sarkvidékeket leszámítva 52 mill. mrfd.² Ebből a hőmérsékleti viszonyok 41 mill. mrfd.²-en; a hőmérsékleti- és csapadékviszonyok 11 mill. mrfd.²-en; a hőmérsékleti-, csapadék- és felületi viszonyok 7 mill. mrfd.²-en és a hőmérsékleti-, csapadék-, felületi- és talajviszonyok 5.5 mill. mrfd.²-en engedik meg a búzatermelést. Tehát a szárazföldek felületének csak 1/10-ed része alkalmas a búzatermelésre. De az 1920—23. évekből vett átlag szerint a fizikailag alkalmas területnek csak egytized része: 0.5 mill. mrfd.² van bevettve búzával.

LAND AVAILABLE FOR WHEAT

mill. mrd² alkalmas buzatermelésre. De ebből is le kell vonni 4 mill. mrd²-et lejtésének meredek volta miatt, 1¹/₂ mill. mrd²-et meg nem felelő talajviszonyai miatt s így végeredményképpen 5¹/₂ mill. mrd² buzatermelésre fizikailag alkalmas terület marad meg.

Ennek a területnek csak ¹/₁₀ része van ma bevetve búzával, még pedig azért, mert az embernek nemcsak kenyérre, élelmiszerre, hanem iparnövényre, takarmányra, legelőre és erdőre is van szüksége; másrészt pedig, minthogy búzában ma még túlkínálat van, ára sem nagyon kecsesgató s így inkább a jövedelmezőbb növények felé fordul a gazda figyelmé. Már pedig mindig nagyobb hasznót hoz az olyan növény, amelynek sokkal kisebb fizikailag alkalmas terület áll a rendelkezésére (pl. gyapot). Ezenkívül a talaj termőképességének fenntartása és a növénybetegségek elleni védekezés is szükségessé teszi, hogy a termelt növényfieléség állandóan változzék s hogy így ne a buza foglalja el évről évre a neki alkalmas területet.

De ha idővel a buza iránti kereslet növekedni fog s ennek következtében a buzatermelés jövedelmezőbbé válik, a buza fogja szűkebb térre szorítani a legelőket, az erdőket s azokat a növényeket, amelyeknek jövedelmezősége nem tud a búzával versenyt emelkedni. Valószínű, hogy ezzel kapcsolatban a mezőgazdasági szakismeretek szélesebb körben való elterjedése, továbbá a talajjavítás, trágyahasználat s a szükséges beruházások terén is nagy előrehaladás fog mutatkozni, ami az évi termésmennyiség jelentékeny emelkedését fogja maga után vonni. Ha mindezeket tekintetbe vesszük, bátran elmondhatjuk, hogy 100 év múlva a fehér faj abban a helyzetben lesz, hogy saját részére évenként mintegy 2400 mill. mm. búzát termelhet, ami szükségleteit bőségesen fedezni is fogja.

Ennek biztosítására azonban első sorban békére, rendre és a technika haladására van szükség. A háború sokkal nagyobb akadálya a mezőgazdasági termelés fokozásának, mint az emberiség szaporodásának.

Szakáll Zsigmond.

Fallex (M.) és Mairey (A.): Géographie d'après-guerre L'Europe Nouvelle (moins la France). Paris. 8° 346 l. — Jó módszerrel és általában helyes anyaggyűjtés alapján írott mű. Meglepő francia írótól, hogy a Magyarországrol (értsd: Csonkama gyarországról) szóló részben, milyen sok helyes adat van, azonban szerzőnek vannak tévedései is. P. o. indokolatlan és helytelen néhány német földrajzi elnevezésnek használata. Vajjon a németeknek kívánt kedveskedni, amikor ezeket a megjelöléseket használja: Petite Schütt, Lac de Neusidl. (176. l.)? Szerző nem ismeri még a magyar történelem vázlatát sem. A történelem nem tud arról, hogy 1918. Erdély „visszatért” Romániához, hiszen az a jelzett évben először került román uralom alá. Szerzőnek ebből a megállapításából azt kell gondolnunk, hogy szemé előtt Mihály vajda erdélyi szereplése lebegett. Ilyen gondolkozásmóddal, ha a világháború történetét írja meg valaki, akkor annak azt kellene írnia: a francia Picardia, Artois, Champagne vidékek egy része 1914-ben visszatért a német uralom alá, — mert hiszen 1870-ben német katonaság volt ott. Egészen bizonyos, hogy szerző ilyen beállítás ellen tilta-

koznék. Teljes tájékozatlanságot jelent az az állítás, hogy a magyarok sohasem szállottak meg hegyvidéket (175. l.), továbbá az is, hogy a honfoglaló magyarok (Magyars) magyarokat (Hongrois) találtak a mostani Magyarország területén (178. l.), hogy Magyarország köztársaság. (Ebben a munkájában szerző 1923. július havi eseményről is ír (228. l.), tehát műve pár évvel a tanácsköztársaság bukása után készült.) Helytelen kijelentés az, hogy a sarkkörön túl észak felé Európában csak tundra növényzet van (12. l.). — Az egész művön meglátszik a világháború utáni francia politika szelleme. Csak ennek az uralma alatt lehet a hajdani Osztrák-Magyar-Monarchia történetében az 1867. évnök adni a következő jelentőséget: ebben az évben „a nemzetiségi eszme“ megsértetett, ugyanis akkor a németek és magyarok illetéktelenül maguknak követelték (s'étaient arrogé) a közöttük lakó szláv és latin népek felett való uralmat, noha kisebbségben voltak (155. l.). Ez a megjegyzés is jellemzi: Csehszlovákia, Románia, Lengyelország a béke őrei Középeurópában (164. l.) stb. Ha ma a francia ifjúságot ilyen szellemben tanítják, aligha várhatók a közeli évtizedek francia politikusaitól Középeurópára vonatkozó tárgyilagos ismeretek. *Sch. G.*